

PAPER DETAILS

TITLE: Ondokuzuncu Yüzyilda Anadolu`da Bir Bitki Toplayicisi: Eugène Bourgeau (1813-1877)

AUTHORS: Asuman BAYTOP

PAGES: 97-103

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/13253>

botanistlerin bir araya gelerek "d'Exploration" adlı birlikte, gez

1847-1854 arasında her koleksiyonla döndü. 1855'te tek birlikte Cezayir'de dolaştı. 1856'da direktörü William Hooker (1791-1881) burada, İngiliz Hükümetinin araştırma gezisine gidecek olan heyete toplayıcı-botanist olarak Kayalık Dağlar'ın eteğindeki Bourgeau'nun topladığı materye

1860'da Bourgeau, Edinburg Anadolu'ya Antalya'ya geldi ve topladı. 1861'de, Güney Fransa'ya onu Kuzeydoğu Anadolu'ya yola Gümüşhane ve Bayburt yöreleri

Cosson, bütün bu gezileri sayısını da kaydetmiş ve onun dağıttığı koleksiyonunda, toplam yazmıştır. Gene Cosson'a göre E. 700'e yakın tür ve 1862 tarihli yakın tür toplamıştır.

Cosson'un yayını 1866 tarihinden sonra, onun ölüm tarihine yaşamı ve gezileri hakkında 1870'de Rodos adasına gelip Bourgeau'nun bir resmini, T. kitabında bulabiliriz (Baytop 20

Anadolu gezileri ve koleksiyonları

E.Boissier, Cenevre'de Bourgeau'nun Anadolu'dan ve Fransa'ya topladığı materye eseri içine almıştır. Keza, P.H.D. projesi'ni yürütürken, Bourgeau'nun yararlanmıştı. Bu bakımdan her *of Turkey* (1965-2000), içerdiği gezileri ve koleksiyonu hakkında kaynaktır.

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA ANADOLU'DA BİR BİTKİ TOPLAYICISI: EUGÈNE BOURGEAU (1813-1877)

*Asuman Baytop**

Ondokuzuncu yüzyılda Batı Avrupa'da floristik ve sistematik botanik çalışmalar hızla ilerlerken, bu alanda çalışan botanistlere materyel toplayan bir gezgin-toplayıcı zümrenin oluştuğu göze çarpar. Bu toplayıcıların bitki koleksiyonları, botanistlere zengin bir araştırma materyeli sağlamış, bölge floralarının tanınmasında ve yazılmasında vazgeçilmez kaynaklar teşkil etmiştir. Bitki örnekleri toplamak amacıyla, ondokuzuncu yüzyılda Anadolu'ya gelmiş batılı toplayıcılar arasında Eugène Bourgeau (1813-1877) vardır. E. Bourgeau bir Fransızdır ve Anadolu'nun iki yöresinden örnek toplamış olmakla tanınmıştır: Antalya-Elmalı yöresi (1860'da) ve Gümüşhane-Bayburt yöresi (1862'de).

Bourgeau'yu tanıtan ve araştırma gezileri hakkında bilgi veren başlıca kaynak E.Cosson'un 1866 tarihli bir makalesidir (Cosson 1866). Ernest Cosson (1815-1889), zamanının tanınmış Fransız botanistlerindendir. Paris'te Bourgeau'yu yakından tanımış, onu korumuş ve bitki toplamaya teşvik etmiştir (Davy de Virville 1954). Cosson bu yazısında, onun 1866 yılına kadar yaptığı gezileri sıralamış ve her gezide oluşturduğu koleksiyon hakkında bilgi vermiştir. Bu yayından elde ettiğimiz bilgileri özetleyerek aşağıda veriyoruz:

Eugène Bourgeau, 1813'te bir dağ köyü olan Brizon'da (Haute-Savoie) doğdu. Çocukluğu dağlarda, dağ bitkileri arasında, babasının sürüsünü gütmekle geçti. Sonra turistlere rehberlik etti. Daha sonra Lyon'a gitti. Burada, Lyon Botanik Bahçesi direktörü Nicolas Charles Seringe'in (1776-1858) yanında gezgin-doğabilimci olarak yetişti. Bu şehirde botanist olan Alexis Jordan (1814-1897) ile birlikte botanik gezileri yaptı. 1843'te Paris'e gitti, Parisli botanistlerle tanıştı. Philip Barker Webb (1793-1854), özel herbaryumunun kuratoru olarak onu yanına aldı. 1845 ve 1846 'da onu, florası ile ilgilendiği Kanarya adalarına toplayıcı olarak gönderdi. Webb, Paris'te yaşayan, İngiliz asıllı bir amatör botanist idi. Zengin bir bitki koleksiyonu oluşturmuştu. 300.000 kadar örnekten oluşan koleksiyonunu, ölümünde Floransa Üniversitesi Herbaryumu'na (FI) bağışlayacaktı (Baillon 1892, Vegter 1988). 1847'de Bourgeau, Fransız

* Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi.

Flora Orientalis'in *Supplementum* cildinin sonunda verilmiş olan Bourgeau örneklerinin listesi (Boissier 1888:433-434) çok eksiktir. Bu nedenle bütün ciltleri taramamız gerekti. Tarama sonunda şu sonuçlara vardık: Bütün örnek kayıtlarında tarih ve numara yoktur ve yayılış çok kısa olarak bildirilmiştir. Örnekler, Güney Anadolu'dan Antalya, Elmalı ve Akdağ yörelerinden; Kuzeydoğu Anadolu'dan da Gümüşhane, Bayburt, Trabzon, İspir ve Erzurum yörelerinden toplanmıştır. *Flora Orientalis*'te kayıtlı Bourgeau'nun Anadolu örneklerinin sayısı 1195'tir.

Flora of Turkey'in ciltlerinde yer alan, yayılış ve tarih bildiren örnek kayıtlarından öğrendiğimize göre Bourgeau, Anadolu'nun iki bölgesinde gezmiştir. Önce 1860 yılında Güney Anadolu'da C2, C3 ve C4 karelerinde, başlıca Antalya ve Elmalı yörelerinde çalışmış, Akdağ'dan ve Anamur'dan da örnek toplamıştır. Nisan ortalarında Antalya'dan toplamaya başlamış, Mayıs ortalarından Temmuz başına kadar Elmalı yöresinde dolaşmış, Temmuzun ilk günlerinde Akdağ'a çıkmıştır. Temmuz ortalarında Elmalı'dadır. Anamur örneği tarihsizdir.

Daha sonra 1862 yılında, Kuzeydoğu Anadolu'da A7 ve A8 karelerinde, Trabzon'dan başlayarak Gümüşhane ve Bayburt yörelerini gezmiş, İspir ve Tortum'a da gitmiştir. Mayıs ortalarından itibaren bir ay kadar Gümüşhane yöresinde, Temmuz sonuna kadar da Bayburt yöresindedir. Bir İspir örneği Temmuz 1862 tarihini taşır. Trabzon örnekleri ve Tortum örneği tarihsizdir.

Flora of Turkey'deki tarihli örnek kayıtlarından anlaşılabacağı üzere, Bourgeau'nun Gümüşhane-Bayburt toplamalarını 1862'de yaptığı kesindir. Ancak tek bir örnek bu yöreden toplanmış olduğu halde, 25.VII.1863 tarihini taşımaktadır (cilt 7:311). Bence bu bir baskı hatası olmalıdır. Bununla beraber, *Flora* dışındaki bazı yayınlarda da, bu 1863 tarihine rastlıyoruz. Örneğin Boissier, *Flora Orientalis*'in 1867 tarihli ilk cildinde, 1862 yılından hiç bahsetmeden, Bourgeau'nun Gümüşhane-Bayburt yöresini 1863'te gezdiğini yazmıştır. Bu bir yanlışlıktır. Wagenitz(1982) ise, aynı yöre için 1861/62 tarihini vermiştir. Lanjouw et Stafleu (1954), Bourgeau'nun Anadolu gezilerinin tarihini 1860, 1862-63 ve 1866 şeklinde kaydetmiştir. Buna karşılık, biz *Flora of Turkey*'de Bourgeau'nun 1866 tarihli hiçbir örneğine rastlamadık. Bourgeau'nun 1860 ve 1862 yıllarında Anadolu'nun iki bölgesinden yoğun toplamalar yaptığı kesindir. Fakat 1861, 1863 ve 1866'da Anadolu'da bulunup bulunmadığı tahkik edilmelidir. Bunun için daha başka kaynakların bulunması gerekmektedir. Bourgeau'nun gezilerini tanıtan Cosson'a göre, Bourgeau 1861'de Güney Fransa'da, 1863'te İspanya'da ve 1866'da Meksika'dadır (Cosson 1866).

Flora of Turkey'de yer alan numaralı örnek kayıtlarından faydalanarak, Bourgeau'nun Anadolu koleksiyonundaki örnek sayısı hakkında bir tahmin

yapabiliriz. *Flora*'da kayıtlı C numara 665, ve Kuzeydoğu Anadolu 711 olduğuna göre, diyebiliriz ki yakın iki koleksiyon oluşturmuş olarak 1500'e yakın bir sayıda örnek sayılar ile uyum göstermektedir.

Flora of Turkey içinde sayımı yaparken, düzeltilmesi ge

– cilt 5:425'te kayıtlı c Erzurum, Bourgeau" örneğinin Fl.Or. III:516).

– cilt 5:187'de kayıtlı Antalya, Elmalı 1860, Bal.16 Bourgeau olmalıdır.

– cilt 1:42'de kayıtlı olan Boiss." örneğinin toplayıcısı Fl.Or.V:725).

Flora of Turkey'e göre tipörneklerini toplamıştır. Bu y Kuzeydoğu Anadolu'dandır. E ilaveten, *Flora*'da, İspanya'dan kayıtlıdır.

Gene *Flora of Turkey*'e g birkaç ilavelerle, Bougeau'nun (Almanya, Avusturya, Danimar İsviçre, İtalya, Polonya, Portek CN, COI, E, FI, G, GB, GOET, S, UPS, W, WU, Z) dağılmış ol

Bourgeau'ya atfen adlandı

Bourgeau tarafından Ana geçirildiğinde, bunlardan 45'in bunların da 7'sinin adlarında b görürüz. Diğerlerinde epitet olan özelliğini kullanmıştır.

Boissier'nin tanımladığı Boissier Cruciferae familyasınd Türkiye florasının tanınmasına

adlarının tesadüfen bir araya getirilmiş olduğunu görüyoruz: Th.Heldreich (1827-1902) ve E.Bourgeau. Kimi botanistler, yeni bir türü Bourgeau'ya atfederken epiteti *bourgeau* şeklinde yazmışlardır (*Allium bourgeau* Rech. f.). Başkaları Bourgeau'nun adından sıfat türetmişlerdir: *bourgaeanus* ve *bourgeauanus* gibi (*Salvia bourgaeana* Barbey, *Verbascum bourgeauanum* Hub.-Mor.).

Bourgeau'yu çok takdir eden ve onu koruyan E. Cosson, 1849'da kurduğu yeni bir cinse onun adını vermiştir: *Bourgaea* Cosson (Compositae). Bu cins daha sonra *Cynara* L. cinsi ile eşanlamlı kabul edilmiştir.

İngiliz hükümetinin düzenlediği Kuzey Amerika 1857-1859 araştırma gezisi sırasında, heyette jeolog-doğabilimci olarak bulunan James Hector (1834-1907), Banff (Alberta, Kanada) yakınındaki 2931 m yüksekliğindeki bir dağa *Mount Bourgeau* adını vermiştir. Bu durum, bir bitki toplayıcısına verilen eşsiz bir ödül olarak kabul edilmelidir.

Özet

Eugène Bourgeau (1813-1877) bir Fransız gezgin-toplayıcıdır. Paris'te, P.B.Webb'in özel herbaryumunun kuratorluğunu yapmış, "Association Botanique Française d'Exploration" da ve daha sonra "Muséum National d'Histoire Naturelle"de gezgin-toplayıcı olarak görev almıştır. 1845'ten itibaren başlıca Kanarya adaları, İspanya, Kuzey Afrika, Kuzey Amerika ve Meksika gibi birçok ülkeden bitki toplamış, 1860 ve 1862'de E.Boissier'nin isteği üzerine iki kez Anadolu'ya gelmiş, Antalya-Elmalı ve Gümüşhane-Bayburt yörelerinde dolaşmış, Anadolu gezilerinde toplam 1500'e yakın bitki örneği temin etmiştir. Boissier'nin *Flora Orientalis*'inde 1195 örneği yer almıştır. *Flora of Turkey*'e göre Bourgeau, Anadolu'dan 79 yeni taksonun tipörneğini toplamıştır. Bunlardan 52'si Güney Anadolu'dan, 27'si Kuzeydoğu Anadolu'dandır. E.Cosson, Compositae familyasından yeni bir cinse 1849'da onun adını vermiştir: *Bourgaea* Cosson (= *Cynara* L.). İngiliz hükümetinin Kuzey Amerika 1857-1859 araştırma gezisi sırasında, Banff yakınındaki bir dağa Mount Bourgeau adı verilmiştir.

Açıklama: E.Cosson'un yayınından bana bir fotokopi göndermiş olan Dr.Kit Tan'a (Kopenhag) çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Baillon, M.H. 1892. *Dictionnaire a*
- Baytop, T. 2001. *Anadolu Dağları* s.12.
- Boissier, E. 1867-1884. *Flora Orie*
- Boissier, E. 1888. *Flora Orientalis*,
- Cosson, E. 1866. Notice sur les vo
- Bourgeau (lue à Bonneville, Haute
- 13: L-LVI.
- Davis, P.H. (ed.). 1965-1985. *Flora*
- Edinburgh.
- Davis, P.H. et al.(eds.). 1988. *Flora*
- First Supplement, Edinburgh.
- Davy de Virville, Ad. 1954. *Histoir*
- Güner, A. et al.(eds.). 2000. *Flora*
- Second Supplement, Edinburgh.
- Lanjouw, J., Stafleu, F.A. 1954. *A*
- Vegetabile, vol. 2, Utrecht, s. 89-90
- Vegter, I.H. 1988. *Index Herbarior*
- 117, Utrecht, s.1126.
- Wagenitz, G. 1982. *Index Collecto*
- s. 29.
- <<http://www.peakfinder.com/peakf>

**A botanical collector in Anatolia in the 19th century:
Eugène Bourgeau (1813-1877)**

Asuman Baytop

Eugène Bourgeau (1813-1877) is a French traveler-collector engaged in Paris in the "Association Botanique Française d'Exploration" and later in the "Muséum National d'Histoire Naturelle". He has been earlier curator of the Webb Herbarium. From 1845 on, he visited mainly the Canary Islands, Spain, North Africa, North America and Mexico. In 1860 and 1862, on the wish of E.Boissier (1810-1885), he visited Anatolia, collected from Antalya-Elmalı and from Gümüşhane-Bayburt regions ca. 1500 specimens. Boissier cites in his *Flora Orientalis* 1195 of his specimens. According to *Flora of Turkey*, Bourgeau has collected from Anatolia the type specimens of 79 new taxa, from which 52 are from South Anatolia and 27 from the North-east. E.Cosson (1815-1889), named after Bourgeau in 1849 a new genus in the Compositae: *Bourgaea* Coss. (= *Cynara* L.). During the 1857-1859 British North America expedition, his name was given to a mount situated at the vicinity of Banff: the *Mount Bourgeau*.

Key Words: Turkish flora, botanical expeditions, collectors, E.Bourgeau, history of botany: **Anahtar Kelimeler:** Türkiye florası, bitki toplamaları, toplayıcılar, E.Bourgeau, botanik tarihi.